

Jaar 1240 - Warnkoenig & die stad Poperingen – Wouter Moyaert

Flandrische
Staats- und Rechtsgeschichte
bis zum Jahr 1805
von
Leopold August Warnkönig.

Zweiten Bandes zweite Abtheilung.

Tübingen,
bey Ludw. Friedr. Fues.
1837.
205 D

In het jaar 1837 publiceerde Leopold August Warnkönig zijn 'Flandrische staats- und rechtsgeschiede bis zum jahr 1305'. Hoewel dit boek in het Duits opgesteld is, is het voor de Vlaamse geschiedenis zeer belangrijk aangezien het een bespreking bevat van de eerste keuren van de belangrijkste Vlaamse middeleeuwse steden waaronder Poperinge.

Het boek is te vinden op 'google books'

https://archive.org/stream/flandrisches_taa00warngoog#page/n656/mode/2up/search/popperingen

Wouter Moyaert, gewaardeerd medewerker van het Stadsarchief van Poperinge, was zo bereidwillig om het hoofdstuk dat over Poperinge gaat, voor ons te vertalen. Voor de aardigheid geven we hier het

eerste stukje nog in het Duits.

§. 4. Die Stadt Poperingen.

Auf den Gränzen der Châtelenieen von Furnes und Cassel, nahe am Fusse des Berges dieses Namens, zwei Stunden südlich von Ypern, liegt das noch belgische Städtchen Poperingen, über dessen älteste Rechtsgeschichte wir mehrere sehr unterrichtende Urkunden mitzutheilen haben.

Auf welche Weise die meisten dieser Urkunden sich erhalten haben, ist bereits im ersten Theile unsres Werkes erzählt worden. Seitdem hat das Provincialarchiv von Ostflandern alle in Gent gefundenen an sich gebracht. Wir verschafften uns die Abschriften mehrerer anderer aus dem von Dom. de Wit gegen 1780 geschriebenen, auf der Stadtbibliothek in St. Omer aufbewahrten grossen Car-

31) Im Jahre 1275 war der Bailli von Ypern es auch in Furnes. S. Urkunde von diesem Jahre, de S. Genois p. 650.

32) Coutume Rubr. I., auch abgedruckt bei Sandorus k. c. p. 338. Vergl. auch Gramaye p. 123.

De Stad Poperinge

Op de grens van de kasselrij van Veurne en Cassel, nabij de voet van de gelijknamige berg, twee uur ten zuiden van Ieper, ligt het nog Belgische stadje **Poperinge**, waarover we betreffende de oudste rechtsgeschiedenis verscheidene onderrichtende oorkonden kunnen meedelen.

Op welke wijze de meeste van deze oorkonden zijn overgeleverd, is al in het eerste deel van dit boek verhaald. Sindsdien heeft het Provinciaal Archief van Oost-Vlaanderen alles wat in Gent werd gevonden, gecentraliseerd. We verkregen de afschriften van verscheidene andere uit het door Dom. De Wit circa 1780 geschreven en in de Stedelijke Bibliotheek van St.-Omer bewaarde Cartularium³³

p.3

van de voormalige Sint-Bertinus-abdij, en een voor onze onderzoek uiterst belangrijk *diploma*, **namelijk de tweede verloren Keure van Poperinge (uit het jaar 1233), uit het archief van deze stad zelf.**

De heer rijksarchivaris **Gachard uit Brussel** vond ze daar in de herfst van 1834. Hij was zo goed om een afschrift van het *diploma* ter beschikking te stellen.

Ondertussen is dit 'diploma' in ons stadsarchief niet meer te vinden. Zou het nog in Brussel liggen?

Op vandaag hebben we hierover behoorlijk veel met de hand geschreven bronnen, maar gedrukte zijn eerder schaars. Het verlies van belang van het plaatsje tijdens de laatste eeuwen zorgde ervoor dat haar geschiedenis in de vergetelheid raakte.

Ze werd nauwelijks genoemd in de Kroniek van Sint-Bertinus³⁴.

'Malbranc de Morinis' liet over Poperinge slechts enkele schaarse – al zijn het wel interessante - aantekeningen na, die bewijzen dat hij hiervoor het archief van Sint-Bertinus heeft gebruikt.

'Marchantius' wijdde er slechts 18 regels aan (p.91). 'Gramaye' (p. 127) die Sanderus (deel 3 p; 351) gebruikt, is zeer summier. Bij 'Foppens' is slechts één oorkonde opgenomen die de moeite waarde is om te vermelden. We beperken ons tot een korte schets van de algemene geschiedenis van het stadje, en focussen ons vooral op de inhoud van haar gerechtelijke documenten.

Volgens Marchantius, Malbranc en anderen kwam de *Villa Pupurningahem* met aanhorigheden reeds onder de Merovingers in het bezit van het klooster Sithiu, namelijk in 658 of 668, wanneer graaf Walbert uit het Koninklijk Huis, zijn bezittingen in het gebied Arke (*villa Arcarum*), waartoe Poperinge behoort moet hebben, overdroeg³⁵.

Deze Villa lag aan de grote Romeinse weg, en werd omringd door aanzienlijke bossen.

33) Het aantal daarin overgeschreven oorkonden van 1107 tot 1293 bedraagt 31. Daarvan bevinden de meeste originelen zich nu in het Provinciaal Archief in Gent.

34) Tweemaal in het jaar 1208, daarna in 1232 en 1291.

35) Marchantius l. e. Meyeris annis 668 und 1290. Malbranc d.1 pag. 59 d. 2 pag. 2 pag. 349 d. 3 pag. 672 De oorkonde van 1190 nr. CLXXXIV duidt deze graaf aan als de schenker van Arke.

p.4

We vinden de bevestiging door Karel de Kale van het bezit van de abdij van *Pupringahem* samen met alle andere eigendommen in het jaar 877 (Foppen stom. IV pag. 174). Drie jaar later werd het door de Noormannen verwoest.

Zowel in de oorkonden, die aanvangen in het jaar 1107, als bij de schrijvers wordt het bezit van de abdij van de plaats *Poperingahem*, later *Poperingehem*, toegeschreven aan de vrijgevigheid van diverse graven. Boudewijn VII (1197) en zelfs Filips van den Elzas (1190), duiden Arnulph de Oude als schenker aan; Robert heeft het recht van de abdij bevestigd (Miraeus d. 3 p. 1333).

De Kroniek van Sint-Bertinus (p.577) anno 1056 geeft daarentegen aan: Boudewijn VII van Rijsel zou de Eerste Graaf van Vlaanderen geweest zijn die elke abdij privileges of rechten zou hebben gegeven.

Volgens 'Marchantius' was het Boudewijn VII (Hapkin), die hen het bezit van Poperinge verzekerd had. *Er blijven hierover echter nieuwe gegevens opduiken(?)*. Boudewijn II, zijn zoon Arnulph, en daarvoor zijn broer, waren zelf eigenaar van de abdij³⁶. Arnulph stelde echter in 944 haar onafhankelijkheid weer in, het geen de volgende graven nadien hebben bevestigd.

Hoe het ook zit, de Sint-Bertinusabdij had reeds heel vroeg de soevereiniteit over de Villa Poperinge, en haar genotsrecht daarover werd sinds 944 steeds beschermd door de opvolgende graven.

De besproken oorkonden zijn uitgekozen om de burgerlijke verhoudingen in het stadje tijdens haar geleidelijke ontwikkeling te leren kennen. Ze hebben betrekking op 3 belangrijke punten: namelijk op de verhouding van de abt tot de graaf, op de rechten van de *bestuurlijke afgevaardigde* ('Ministerialis') van de abt in Poperinge, en op de rechten van de inwoners van Poperinge.

36) Chronicon Sati Bertini p. 527 seq. Gallia Christiana Deel 3 pag. 493

p.5

De abten van Sint-Bertinus hadden in Poperinge een eigen proostdij opgericht: de proost was de plaatselijke vertegenwoordiger van de abt, en trad in die hoedanigheid vaak in akten voor hem op, doch niet voor belangrijke zaken, zoals beslissingen over voorrechten of het uitgeven van keuren. De abt (samen met het 'convent') is alleen heer, de *Praepositus* alleen *Procurator*.

De Villa Pupurningahem groeide snel uit tot een stad. **Dat was ze al in 1147**, wanneer ze haar eerste, in **1208** opnieuw bevestigde, keure ontving.

In **1187** kreeg ze van graaf Filip **markt- en scheepvaartprivileges, kanalen werden aangelegd**, de stad begon handel te drijven, en bloeide zo zeer op, dat er in **1290** i.p.v. 1 parochie er 3 moesten worden opgericht. Poperinge wedijverde via haar lakennijverheid met het nabije Ieper, wat deze laatste vanaf de 14^e eeuw ernstig economisch nadeel **berokkende, Poperinge behoorde tot de Vlaamse Hanze.**

De verhouding van de abten van Sint-Bertinus als heer/grondeigenaar van Poperinge met de graven van Vlaanderen is niet eenvoudig uit te leggen. Er worden namelijk nergens uitdrukkelijk gezegd dat het om een voogdijschap gaat, al lijkt dit wel het meest waarschijnlijk. We baseren ons hiervoor op het volgende:

- 1) Graaf Robert II bevestigt zijn en de abt zijn rechten in Poperinge in een oorkonde van 1110 (nr. CXXIX) hierin: de in Poperinge wonende ridders moeten de oproepen van de graaf volgen, doen ze dit niet dan krijgt de abt een boete. Diegenen van hen die *banwerk* voor de heer moeten verrichten, d.w.z.

37) In 1187 wordt al over *overdraeghen* gepraat (oorkonde nr. CXXXIII) en in 1197 verleent Rodulphus van Riningels een vrije schipvaart van Poperinge tot zijn dorp, met het recht om *overdraeghen* te maken. Zo verkreeg Poperinge een rechtstreekse verbinding met Nieuwpoort.

38) Chron. S. Bertini p. 773 en de hierbij horende, door ons niet gegeven *diploma's*.

39) band I Oorkonde nr. XL c. 8 86

p.6

heerbandienst, moeten alleen 'banwerk op de uitlanden' en 'landsverdediging'⁴⁰ uitvoeren. De abt kan ze hiervoor voor het gerecht slepen. Deze laatste bezat de hoogste rechtsmacht betreffende criminele zaken in Poperinge, met uitzondering van de gevallen die naar het '*curerhet*' (=keurerecht)⁴¹, d.w.z. volgens de Keure, werden berecht.

Bijgevolg had hij het confiscatierecht. Niettemin kwamen twee derde van de roerende goederen van een veroordeelde toe aan de graaf. Indien een lijfeigene van de graaf in Poperinge overleed, gingen diens have en goed terug naar de graaf.

Deze rechten worden bevestigd in 1130 door graaf Diederik en in 1190 door zijn zoon Filip⁴², evenals door gravin Margaretha in 1263 en in 1271 door graaf Gwijde. *Grand Cart. Deel 1 p. 90, deel 2 p. 662, 687. Miraeus deel IV p.1333*. Deze laatste verlangt bij het uitbreken van een oorlog met Frankrijk in 1292 van de abt dat hij de gewapende manschappen van Poperinge naar *Saint Amand* stuurt. *Grand Cartulaire deel 3 p. 753*.

En als hij in 1280 in Poperinge een "*franche verité*" tegen een deelnemer aan de opstand in Ieper laat houden, en deze bestraft, verklaart hij dat dit geschiedt *salvo jure abbatis*.

- 2) De graven van Vlaanderen treden als scheidsrechters op tussen de abt en zijn erfelijke gerechtsdienaar in Poperinge, de Heer van Rinigels, met name de graven Diederik in 1151 (oorkonde nr. CLXXXI) en Filips in 1179 (oorkonde nr. CLXXXII).
- 3) Graaf Diederik garandeert de inwoners van Poperinge de vrede in 1147, d.w.z.

40) *Banwerc*, opus banni, d.w.z. in dienst van de ban, deze ban betekent de 'heerban'.

Volgens '*Ducange*' is *banwerc*, *admonitio ad opus banni seu Corveias faciendas*. Alleen moet dit woord in ons artikel een andere betekenis hebben, aangezien het *Utlandes banwerc* en *Landwerc* omvat.

41) *Curerhet*, samenstelling van *Cure* en *Rhet*, d.w.z. recht, dus keurrecht, zie *Ducange* deel 2, p. 1246, v. *Curerhet*. Hij haalt nog een *diploma* uit 1201 aan: *In villa et terra de Poperinghem Chureregth, sicut charta ijusdem aevi nostri testatur, et forum et consuetudines*.

42) Filips bevestigt deze exact en zegt dat de abt in Poperinge *landredders* beschikbaar moet hebben voor grafelijke expedities, maar niet voor algemene oorlogen.

p.7

de rechten en vrijheden van de burgers van Veurne, en wel zo dat men verwacht dat die rechten door hem werden verleend. Maar hij was slechts de bemiddelaar en borgsteller tussen de abt en zijn onderdanen in Poperinge, die tegen hem in opstand waren gekomen en tot een gemeentelijke wetgeving wilden komen. Daarom prijst hij de instandhouding van deze wet aan tegenover iedereen.

- 4) Graaf Filip gunt in 1187 dat de abt en de burgers van Poperinge een wekelijkse vrijdagmarkt te houden, zoals in Ieper. Hij stemt voorts ook in met de aankoop van landerijen (*landcop*) en de aanleg van bevaarbare kanalen met *overdraeghe* (oorkonde nr. CLXXXIII), insgelijks de *more Yprensium*.

- 5) Graaf Boudewijn IX verklaart in **1201** dat het al zijn onderdanen vrij staat om zich tegen de betaling van de gebruikelijke hoofdcijns in Poperinge te vestigen onder de bescherming van de Sint-Bertinusabdij, en dat hij zich verplicht om alle aan de abdij behorende mensen die in Vlaanderen wonen tegen alles en iedereen trouw te beschermen. (oorkonde nr. CLXXXVII). Uit al deze akten komt naar voren dat de graven zoals beschermheren de abten als de dynasten van Poperinge beschermden, en in ruil daarvoor enige rechten, namelijk het *expeditio* ofwel de *heerban*, aldaar bezaten.

II. Zeer leerrijk zijn de oorkonden over de rechten van de erfelijke gerechtsdienaar in Poperinge. Eerst slechts *Ministerialis Abbatis in Poperingahem*, namelijk in 1107, 1151, 1179, vervolgens in 1190, 1206-1208, 1233 *Justiciarius*, en in 1285 *bailli iretaule*, d.w.z. *héréditaire*. Hij was dus meer dan een gewone *Villicus* of *Scultetus*, had zijn *Amman*⁴³, en kon zich zo dus aan de baljuw gelijkstellen. Het is zo het enige ons bekende voorbeeld van een erfelijke baljuw, waardoor we geloven dat hij oorspronkelijk slechts *Villicus* was, en zijn ambt in leen had.

43) *Rogerus Aman* in de oorkonde nr. CLXXXI van 1151, voorts de *Praeco* in de keuren van 1147 en 1233 en in de oorkonde nr. CLXXXVI van 1192.

p.8

Overigens bezat hij nog andere lenen van Sint-Bertinus (net als van de graaf van Vlaanderen), waardoor in de oorkonden zijn *Ministerium* en zijn *Feodum* strikt onderscheiden worden.

We kennen uit onze oorkonden de namen van de ambtsdragers van het jaar 1107 tot 1285, zodat we in staat zijn een stamboom van de familie te geven.

We vinden namelijk vanaf 1107 *Odo van Riningels*⁴⁴, die het ambt ontving, maar abrupt met schulden had af te rekenen (oorkonde nr. CLXXVIII, aan het begin)

Dan in 1107 zijn zoon Lambert, die slechts herroepelijk *Ministerialis* werd.

In 1147 en 1151 vinden we echter Rodulph van Riningels (ook Michael Rodulphus, *Vos Vulpes*, 'de vos' bijgenaamd), de zoon van Lambert. Voorts zijn broer Boudewijn (oorkonde nr. CLXXX)

In 1192 komt nog een Rodulphus voor, ofwel dezelfde of zijn zoon (oorkonde nr. CLXXXV) De zelfde duikt opnieuw op in 1197, ook als vazal van graaf Boudewijn IX van Vlaanderen (oork. nr. CLXXXVI)

In 1208 diens zoon Lambert, genaamd de vos, kleinzoon van Lambert I.

In 1226 is Daniel van Riningels *Justiciarius* in Poperinge, wiens zoon Lambert als toekomstige erfgenaam wordt genoemd (oorkonde nr. CLXXXIX).

Dan Gerart van Riningels (oorkonde nr. CXCI).

Ten slotte in 1285 Beatrix, ofwel de dochter van de voornoemde, ofwel haar moeder, de gemalin van Lambert, die ook Beatrix heette.

44) De naam is *Riningels*, *Reningsels*, *Reningsels*, *Reningshelst*, dus niet Reninge. 8. *Sanderus* deel 3 p. 126 en 130. Het zijn nu nog twee aparte dorpen die niet bij elkaar in de buurt liggen.

p.9

Ze bezorgde het erfelijke ambt aan Boudewijn van Brabant, haar gemaal (oorkonde nr. CXCI). Beiden lieten het ambt, d.w.z. dit inkomen, tegen een som van 500 pond na aan de abdij, en verzekerden de abdij van dit bezit door de net genoemde oorkonde van 1285. De rechten en inkomsten van de *Ministerialis* of erfbaljuw in Poperinge waren volgens onze oorkonden de volgende:

1107: De baljuw kan de bewoners van Poperinge geen 'bede' (*belasting?*) opleggen, hij kan zonder goedkeuring van de schepenen niemand zijn eigendom ontnemen, en geen *Placitum* die aan de abt behoort, zich toe-eigenen. Misdadigers kan hij niet heimelijk, zonder toestemming van de proost en de schepenen vervolgen, en geen verzoening bewerkstelligen zonder toestemming van de proost. Zonder goedkeuring van de abt kan hij geen grondeigendom kopen in de stad (omdat zijn vader voor zijn bezittingen aldaar de cijns weigerde te betalen). Ook kan hij voor zijn paarden aan het hof van de abt geen stro opeisen. Als de ridders van het domein het oproepingsbevel van de graaf volgen, dan krijgt hij slechts 4 denier, wanneer een arme met verlof van de proost, van hem en van de schepenen zich voor 5 solidi vrijkoopt. De opbrengsten van alle andere vrijkopen horen toe aan de abt.

Een genomen pand moet op het hof van de abt worden bewaard.

Algemeen kan hij zich slechts inlaten met de persoon of de goederen van de aan de abt verbonden 'uitgezetenen' (*Warnkönig gebruikt oude term 'hintersassen'*), wanneer dat opgedragen wordt door de proost.⁴⁵

In 1151 en 1179: Van alle gerechtskosten in Poperinge die niet gaan over leenzaken, krijgt de *Ministerialis* slechts de tiende denarie, hij mag dus niet meer nemen of zich afpersingen permitteren.

In 1190: Hij kan geen ridder van legerdienst (voor de heer) bevrijden.

45) veel van deze beschikkingen gingen over in de Keure van Poperinge (?).

p.10

Doet hij het voor geld, dan is dit aan de abt te betalen, en wie zich loskoopt, krijgt toch nog een boete (oorkonde nr. CLXXXIV op het einde).

In 1192:

Een overeenkomst tussen de abt en de erfelijke gerechtsambtenaar bevat betreffende de rechten van deze laatste volgende bepalingen:

- 1) Als de *Ministerialis* bij het verzamelen van de tienden zich op monniken (d.w.z. van de proost) beroept, dan voorziet hij minstens 3 paarden; roept men hem met meer op, dan krijgt hij voor elk paard 3 schepels⁴⁶ haver.
- 2) Komt hij met zijn gevolg om de Sint-Bertinuskerk bij te staan, dan herbergt de abt hem en de zijnen.
- 3) Voor het inzamelen van het brouwmout (*Brasia*⁴⁷) ontvangt hij 2 'razieren' (= *Warnkönig vertaalt oude inhoudsmaat 'Simmern' voor Raseria*) mout.
- 4) Voor het bewaren van de openbare rust tijdens het 'kerkfeest' (*kermis?*) in Poperinge ontvangt hij 12 kippen, zijn amman krijgt echter niks.
- 5) Bij 'Botas' ontvangt hij 12 denarie⁴⁸.
- 6) Hij heeft een cijnsvrije? (*Warkönig gebruikt oude term 'ziusfreie'*) woning naast het kerkhof.
- 7) Voor het stro tijdens Maria Lichtmis ontvangt hij 20 solidi.
- 8) Wanneer 'onmondigen'/'wezen' een voogd nodig hebben, dan moet de *Ministerialis* die benoemen zonder twist of strijd, in tegenwoordigheid van de proost, of alleen als deze niet aanwezig is.
- 9) Als de abt volgens zijn 'heerlijke'? recht (*jaribus comitatus*) een inbeslagname doet, dan ontvangt de *Ministerialis* geen contributie, gebeurt dit echter volgens het principe van het stadsrecht, dan is dit aan hem te betalen.

46) de oorkonde gewaagt van *Manipulum*, wat hier een soort beker zal betekenen, waarmee men de haver uitdeelt. *Ducanger Manipulum (=slecht leesbaar)* deel 4 p. 419

47) *Ducange v. Brace* en *Bracia* en *Brasia*

48) *Bota* is boete maar ook bussel, bvb. stro voor in laarzen [=slecht leesbaar]?

p.11

10) Van achtergelaten bezittingen van een vreemde of gevonden goederen krijgt hij niks, beide horen toe aan de abt als heer van het domein.

11) Daarentegen krijgt de *Ministerialis* bij elke koop van een stuk grond 4 denarie voor de toestemming hiervoor, en nog eens zoveel keer 4 denarie als er kopers zijn. Hij zelf kan geen grondeigendom in Poperinge kopen.

12) Als de mensen van Poperinge op bevel van de abt ten oorlog gaan, dan wordt dit opgevorderd door de *Ministerialis*, en hij is ook hun aanvoerder. Als er inbreuken gebeuren, dan hebben de abt en hij een gelijk aandeel in de boete.

13) Niemand behalve de *Ministerialis* kan in Poperinge jurisdictie uitoefenen.

In **1147 en 1208** bezwoer dezelfde de keuren op bevel van de abt.

In 1226 verzaakt Daniel van Riningels aan verschillende van de hem door de overeenkomst van 1192 verzekerde voordelen, wanneer hem 50 pond van de abt geleend worden die hij niet kan terugbetalen, namelijk zijn jaarlijkse rente van 20 solidi en 18 denarie, **net als de twee Raseria (razieren/'Simmern') brouwmout en de 12 kippen**. Hij belooft daarentegen, zijn ambtelijke plichten waarvoor hij deze inkomsten kreeg, zoals voorheen trouw te vervullen, ook zweert hij de eed als vazal.

III. De rechten van de burgers van Poperinge als onderdanen van de abt van Sint-Bertinus zijn in 2 keuren van 1147 (opnieuw bevestigd in 1028) en van 1233 nauwkeurig vastgelegd.

De eerste is ontleend aan de oeroude keure van Veurne, deels omdat het gebied van Poperinge aan deze streek grensde en door mensen van dezelfde herkomst werd bewoond, en deels omdat de abt Leonius, die de eerste keure liet opstellen, een geboren Veurnaar was.

Omdat we door het vergelijken van beide wetteksten goed kunnen zien hoe de oudere Germaanse rechtsbeginselen zich in de loop van een zo belangrijke periode, zoals die van 1140 tot 1240 is geweest, hebben omgevormd, geven we de bepalingen van beide hier naast elkaar (als nr. I en II)

p.12

De abt verleent zijn mensen van Poperinge dat,

- 1) Ieder het rustige, zekere genot van zijn rechten beschermd wordt, *en dit volgens het onaantastbare recht* van de abt van Sint-Bertinus *als heer (?)* I.1 II.1
- 2) De amman (*praeco*) kan niemand confisqueren alvorens het Gerecht dit toelaat. I.2 II.2
De oudere keure zegt: *nisi cora et jurati prius judicaverint*; de meer recente zegt alleen *cora*. Als de *praeco* dit alleen doet, betaalt hij 3 pond boete en verliest zijn ambt.
- 3) Elke gevangene moet voor het hof van de abt komen, en aldaar naar het oordeel van de gezworenen te behandelen, en ook slechts zo lang vast te houden als de abt of de proost dat willen. I.3 II.3
- 4) Ook elke door de *praeco* genomen pand moet op het hof van de abt bewaard worden en blijven, tot dat het oordeel van de gezworenen is vrijgegeven. I.4 II.4

- 5) Schepenen en gezworenen kunnen enkel op het hof (*curia*) van de abt een aanklacht behandelen. Niemand kan buiten het hof een ‘halin’⁵⁰ van grond en bodem doen, d.w.z. een grondeigendom overdragen. I.5 II.5
- 6) Als er twee met elkaar strijden, dan moet de aanvaller de boete voor beiden betalen. I.6 II.6
- 7) Wie een ander doodt, wordt zelf gedood. I.7 II.7
- 8) Als iemand beschuldigd wordt van doodslag, en hij waagt het om op het gerechtshof op te dagen, en de Keure (d.w.z. het Gerecht) spreekt hem vrij, is hij vrij om te gaan. Als ze hem niet vrijspreekt, dan ondergaat hij de vuurproef, en krijgt de doodstraf als hij er niet tegen bestand is, en de vrijheid als dat wel zo is. Zo ook de Keure van 1147. In 1232 was de beklagde vrij als 5 ‘keurmannen’ hem onschuldig verklaarden. Als ze

49) we hebben beide keuren in artikels opgedeeld, om het overzichtelijk houden

50) *Halin* moet wel voor *Haling* staan, en komt van *Hael-latio*, Overdracht naar *Kiliaan* en *Hrn. Willems*

p.13

hem schuldig verklaarden, kreeg hij de doodstraf. Verklaren negen onder hen onder eed dat zij noch van zijn schuld noch van zijn onschuld overtuigd zijn, terwijl de (*mis?*)daad niettemin duidelijk is, dan moet de beschuldigde zich met 8 *compurgatores*⁵¹ reinigen. Indien een van hen meined pleegt, dan krijgt de beschuldigde toch de doodstraf. Als er niemand voor hem onder eed wil verklaren, dan doet hij dat zelf, zoveel er als verklaringen onder ede ontbreken tot negen eden, en als hij eenmaal meined pleegt, dan krijgt hij de doodstraf. II.8 Op die manier heeft men dus de vuurproef vervangen.

- 9) Wie beschuldigd wordt van iemand verwond te hebben, en door de Keure niet onmiddellijk vrijgesproken wordt, moet net zoals in de Keure I Art. 9 de vuurproef ondergaan en 3 pond betalen. Naar de Keure II Art. 10 treedt bij de vuurproef opnieuw de ‘reinigingseed’ in werking, op dezelfde wijze als bij moord, echter houdt deze aangaande de schadeloosstelling van de verwonde persoon verscheidende bepalingen in, die we hier niet vermelden om het beknopt te houden.
- 10) Eveneens legt deze keure art. 9 de reinigingseed vast voor diegenen die een- of tweemaal worden aangeklaagd wegens diefstal. Anders vindt ook hiervoor de vuurproef plaats. K.I art. 20
- 11) In beide keuren zijn ook de strafbepalingen voor lasteraars erg gelijklopend, voorts ook voor diegenen die uit wraak geslepen wapens dragen tegenover elkaar, diegenen die eraan verzaken om hulp te bieden aan een burger die door een vreemdeling wordt vervolgd en om hulp roept, aan diegenen die bannelingen herbergen, voorts ook over ‘*hussokinghe*’ (woninginbraak) ‘*dontslaghen*’, ‘*haeropen*’ en dobbelen. K.I 10-14 K.II 11-14.

Deze bepalingen vinden we terug in de keure van Veurne van 1240. Gelijklopend zijn ook de art. 15 in beide wetteksten, die zeggen dat een vrouw die met een andere heeft gebakkeleid, dubbele straf moet hebben [*moelijk leesbaar*], echter niet meer dan 3 pond, het maximumbedrag van straffen in Poperinge.

- 12) Daarentegen staan de art. 16 en 17 van Keure II niet in de oudere, waarvan de eerste bepaalt, dat wanneer partijen die procederen over bezittingen (*de Catallo*) tot een vergelijk komen, aan de heer (van het domein) 2 solidi te betalen hebben, voor ze het ‘*vredesgeld betalen*’? op het gerechtshof en ‘*verder niets*’? (*moelijk leesbaar*) en de laatste, dat elke

beklaagde op de zitting verwacht wordt, tenzij hij zich kwaadwillig van de rechtspraak wil onttrekken.

13) Gelijkkluidend zijn K.I Art. 16-19 en K. II 18-21, die eveneens proces-gerelateerde beschikkingen bevatten.

14) Het art. 20 in Keure I bevat beschikkingen over het bewijs van diefstal. Bij de eerste aanklacht reinigt de beschuldigde zich met 5 *Compurgatores*, bij de tweede ondergaat hij de vuurproef en wordt gehangen als hij die niet doorstaat. Dit artikel is, zoals reeds aangegeven, in Keure II. 9 op die wijze veranderd, dat de vuurproef afgeschaft wordt.

15) De art. 21. van K. I en 21 van K.II zijn gelijkkluidend, en bepalen dat een vreemdeling die een jaar in de stad heeft gewoond, trouw moet zweren aan de Keure, en doet hij dat niet, dan betaalt hij een boete van 10 solidi aan de heer (van het domein), en moet alsnog trouw zweren aan de Keure. Dat is ook zo voor de *extra praebendam ponitur*, d.w.z. diegenen die vroeger van aalmoezen leefden, en nu vermogend geworden zijn.⁵² De Keure II bevat een toevoeging die bepaalt dat wie trouw zweert aan de Keure, voor elke Mark van zijn bezittingen 2 denarie aan de stadskas moet betalen. De schepenen en keurmannen moeten elk jaar de betalingen incasseren, en zorgen dat de stad daarbij de best mogelijke compensaties ontvangt.

16) De art. 22 in K. I en 23 in K.II gaan over de *franches verités*. De oudere Keure staat er hiervan drie per jaar toe, de Keure II daarentegen drie voor kleinere overtredingen, maar slechts één voor grote zoals diefstal, roof, brand(*stichting*), moord en dergelijke.

⁵² zie *Ducange Praebenda* Deel V p. 729-730

51) dit woord staat niet in de akte, maar alleen *legitimorum hominum juramcato se purgabit*

p.14

17) de art. 24 en 25 van Keure II gaan over de contributie van de gerechtsbeampte en de schepenen, wanneer in Veurne een vonnis geveld wordt, en ook bij delingen.

18) de laatste artikels van K.I 25 en K.II 26 bepalen het '*Zugrecht*' (*verouderde term: misschien 'plaatselijk recht op voorverkoop'*?) zoals in Veurne

We besluiten deze paragraaf met enkel opmerkingen i.v.m. de '*grondwet*' van de stad Poperinge. Deze wijkt op enkele punten af van de grondwet van de andere Vlaamse gemeenten.

De beampten van de heer zijn de erfelijke baljuw, oorspronkelijk slechts *Ministerialis*, dan *Justiciarius*, en de amman (*praeco*). De gemeentelijke overheden zijn zowel in 1147, 1208 als 1233 schepenen⁵³, gezworenen en *Choremanni*, d.w.z. keurmannen of keurheren.

Of deze laatsten werkelijk te onderscheiden waren van de gezworenen, of dat het de zelfden waren, is moeilijk te bepalen, aangezien deze benaming in de oudste Veurnse keure voorkwam. In ieder geval zijn de keurmannen te onderscheiden van de schepenen, en hadden ze hetzelfde ambt als in Arke, deze eveneens van Veurne ontleende keure zegt:

*Scubini judicent de iis, quae pertinent ad Scabinos. Choremanni de pace tractent et de utilitate communitatis villae et de forisfactorum emendatione.*⁵⁴

Ze hadden dus in Poperinge en Arke dezelfde ambtelijke plichten als de *conseillers* of 'raden', later '*échevins des parchons*' in Gent. Als er zich nu onder hen nog gezworenen bevonden, dan kunnen we deze ietwat met de '*Vinders*' of '*Halheren*' in Gent vergelijken. Dat deze grondwet van Poperinge waarschijnlijk het resultaat was van een '*inserruction*' hebben we meermaals opgemerkt. Graaf Diederik van Vlaanderen kwam hierbij tussen,

53) van hen ondertekenen er zes de oorkonde van 1110 (nr. CLXXIX) met de titel *Judex*.

54) Voor 1240 was het ook in Veurne Ambacht zo, het is pas de nieuwe keure die bepaalde dat de schepenen tegelijk ook keurheren moesten zijn.

p.15

zoals Lodewijk de Dikke dat in Frankrijk deed, en verkreeg zo een nauwere band met de plaatselijke bevolking.

We vinden over de grondwet van de stad Poperinge voor de eerste maal volgende verklaringen in de haar in 1620 gehomologeerde Costumen (*Le Grand Court de Fland. Tom. 3*), die ook bij Gramaye en Sanderus herhaald worden.

De abt en monniken van Sint-Bertinus zijn de heren van het domein, en bezitten alle heerlijke rechten van deze stad. Ze laten haar besturen door een baljuw, een amman, twee jaarlijks benoemde burgemeesters en tien schepenen. Na hun beëdiging kiezen deze laatsten twaalf raden en 24 notabelen. Alle door de stad aangestelde *pensionarissen* worden eveneens door de abdij benoemd, onder wiens hoog toezicht alle plaatselijke openbare instellingen vallen. Art. 1-6 Ook heeft de abdij aldaar een leenhof.

De heerlijke rechten van de abdij zijn in art. 7 met volgende woorden (in Franse vertaling) omschreven :

Droits de Halle, d'Estalage, Terrage, des mesures, Poids, Péage, Calmage, Afforage sur les vins et les bières consommés dans les hôtelleries ou caparets, les droits de confiscation des biens vacants, Espaces, et de Bastards.

Uit 'Le Sexte avec les gloses de Jean André et du Cardinal Lemoine' – rond 1300